

Česká právní terminologie na cestě k Leopoldu Heyrovskému

David Falada

*Právnická fakulta Univerzity Karlovy
Kontaktní e-mail: falada@prf.cuni.cz*

Czech Legal Terminology on Its Way Towards Leopold Heyrovský

Abstract:

The paper contemplates the importance of Leopold Heyrovský's position as one of the most influential professors at Charles University in the late 1800s. His textbook, as the first Czech-language textbook of Roman law, was first published in a position to be able to set forth the thesaurus of the Czech private-law legal terminology which is still used today. In this context, the paper offers an overview of the preceding position of the Czech language in the legal system.

Keywords: Heyrovský; terminology; Czech language; private law

Klíčová slova: Heyrovský; terminologie; čeština; soukromé právo

DOI: 10.14712/2464689X.2023.42

I.

Zamýšlíme-li se nad odkazem Leopolda Heyrovského v dnešní době, nelze přejít jeho zásadní vliv na stabilizaci české právní terminologie. Vždyť bez terminologie a jejího korektního užívání, se z aplikace práva, z komunikace mezi právníky, potažmo i kýmkoliv, kdo se ocitne v pozici strany právního vztahu, a koneckonců i z objektivního i subjektivního práva samotného, stává nesrozumitelný prostor, který otevírá cestu ke spíše tušeným, než pravdivým právním konstrukcím. V takovém světě je pochopitelně prakticky nemožné se orientovat a racionálně řešit problémy, s nimiž se každá společnost musí potýkat.

Tento aspekt významu díla Leopolda Heyrovského je – podle mínění autora tohoto článku – poněkud stranou zájmu badatelů. Snad je na místě postesknutí si nad tím, že jde o materií na pomezí lingvistiky a právní vědy. Výsledkem je pak stav, že ani jedna z potenciálně zainteresovaných skupin odborníků se do podrobnějších úvah příliš nepouští. Vnímáno na

kolektivní úrovni, zdá se, že lingvisté to považují spíše za právní materii, zatímco právníci – ať již historici, civilisté nebo teoretici – to považují za spíše lingvistickou materii.

Výše uvedené naznačuje, že autor tohoto článku považuje tuto situaci za ochuzující náš rozhled po teritoriu našeho práva, ať již v historickém ohledu nebo „jenom“ v ohledu v současné době používané právní terminologie. Nakonec, s platností a účinností – stále ještě tak označovaného – „nového občanského zákoníku“ se do našeho právního jazyka vrátila celá řada termínů,¹ jež mají své historické kořeny – a tím i svoje opodstatnění.² Nutno dodat, že jakkoli je zásluha Leopolda Heyrovského na obecném přijetí jednotné a moderní právní terminologie zřejmá a nezpochybnitelná, není to nutně on, kdo tyto termíny sám vytvořil. Přesto však jeho autorita, význam výuky římského práva v dané době, vývoj českého jazyka v druhé polovině 19. století, spolu s postavením v právním, ale i politickém ohledu, vytvořily situaci, která vedla k tomu, že přes drobné terminologické změny, používá se terminologie, kterou Leopold Heyrovský vtělil do své učebnice, dodnes.

Avšak, abychom nahlédli zásadní význam Heyrovského díla, bude nutné přiblížit si, alespoň v obrysech, situaci, v jaké se český jazyk, a zejména jazyk odborný, nacházel v Heyrovského době. Je tady nutné srovnání s předchozím stavem, s nímž se Leopold Heyrovský musel vyrovnat. Tím se ale ocitáme v exkursu po dějinách českého jazyka.

II.

Přestože si tento článek neklade za cíl předložit úplné a podrobné vykreslení dějin české řeči (eventuálně jejích starších kořenů), je nutné začít alespoň konstatováním, že počátek vlastní češtiny lze spatřovat v období přelomu 13. a 14. století. Jde o to, že předchozí náznaky cesty k vlastnímu českému jazyku (slovenština) skončily někdy na konci 9. století a až po přibližně 300 letech (se sporadickými výjimkami) lze dohledat souvislejší tradici, směřující už jednoznačně k českému jazyku. Toto konstatování nic nemění na tom, že lze předpokládat jakési kolektivní vnímání vznikajícího českého jazyka. „Při překonávání takovéto skepse používáme zde přístup, jež jsme nazvali vědomí jazyka, přítomnosti, výstižně nazývané ‚ponorný proud‘ [...]“³

Další vývoj lze charakterizovat jako zjevný trend k sebevědomé stabilizaci pozice češtiny v běžném, ale hlavně politickém, a koneckonců i liturgickém životě společnosti, žijící v českých zemích. Vývoj v tomto smyslu je velmi plasticky reprezentován dílem Mistra Klareta, jemuž je připisováno „autorství tří veršovaných latinsko-českých slovníků, které jsou konvenčně nazývány Vokabulář gramatický, Bohemář a Glosář, zvaný též Poklad

¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

² Autor tohoto článku připomíná dlouhotrvající diskusi o podobě nového občanského zákoníku, nezřídka ve veřejných médiích, kde se objevovaly pochybnosti nad užitím některých termínů, známých v českém prostředí výuky římského práva, avšak absentujících po desetiletí v platném právu, a jejich srozumitelností pro současnou veřejnost. Za všechny uvedme například výraz „služebnost“ (*servitus*), který byl v předcházejícím občanském zákoníku (zákon č. 40/1964 Sb.) částečně nahrazen výrazem „věcné břemeno“.

³ MARVAN, J. *Jazyk. Jeho český příběh. Prvních tisíc let 800–1800. Malý průvodce cestami české lingvokologie*. Praha: Karolinum, 2015, s. 42. Také, výjimky v období onoho „ponorného proudu“ stojí za zmínku, protože jsou to obecně známé a zcela fundamentální součásti českého kulturního dědictví. Konkrétně jde o v této velmi instruktivní publikaci uváděnou píseň Hospodine pomiluj ny a chorál Svatý Václave.

chudých. Díla byla určena hlavně posluchačům artistické fakulty (její studium bylo povinnou průpravou k studiu na ostatních fakultách univerzity).“⁴

Zcela zásadní význam má v tomto smyslu ale překlad Bible do češtiny, nejprve z latinské verze (*Vulgata*), později i z původních jazyků (*Septuaginta*). Asi nepřekvapí, že první překlady se objevily za ambiciózní vlády Karla IV. v 60. letech 14. století, posléze v několika redakcích, z nichž první byla vydána tiskem již v roce 1488. Ruku v ruce s tímto vývojem jdou i snahy Mistra Jana Husa o standardizaci české gramatiky přibližně ve stejném období. „Počátek bible staročeské [...] spadá [...] do doby, jež ‚souhlasí s počátkem reformačního hnutí předhusitského‘, otevírá bránu k velkému dílu 15. století, jehož obdobu v Evropě slovanské, ale i západní bychom hledali jen těžko.“⁵

Musíme zde ono „velké dílo 15. století“ poněkud obejít – nejde nám primárně o výklad tradice biblických překladů do češtiny. Jenom připomeneme, že se mají na mysli především redakce překladů Bible svým způsobem navázaných na předreformační, a později i reformační snahy nejenom českých učenců. Co však opomenout nemůžeme, je překlad Bible do podoby, dodnes obecně známé jako Bible kralická. Jde pravděpodobně o jeden z nejvýznamnějších, nejkvalitnějších a nejvlivnějších překladů Bible do českého jazyka, který ovlivňoval kolektivní smýšlení (nejenom náboženské, ale ve svém důsledku i politické a národnostní) všech lidí, kteří sdíleli příslušnost k českému jazyku. „Jsme pouze na počátku jakéhosi objektivního zhodnocení funkce bible Kralické jakožto fenoménu, v němž jazyk a jeho niterná funkce přibližují člověka k Bohu [...] takovýto lidský prožitek mateřštiny, vede k prožitku Boha [...]“⁶

S tím nelze než souhlasit. Ostatně „Jazyk, lidská řeč, je nevyčerpatelná studnice lidských hodnot. Jazyk je neoddělitelně spjat s člověkem a provází ho na celé jeho pouti [...] je [...] také poslední prostředek záchrany lidského individua [...]. Jazyk není pouhým vnějším průvodcem, ale vláknem vetkaným hluboko v lidskou duši [...]. Řeč je známkou osobnosti v dobrém i zlém.“⁷ Jde nám zde o to zdůraznit nesamozřejmost statusu českého jazyka (ale vlastně kteréhokoliv jazyka) obecně. V této rovině je nutné si uvědomit dějinné výkyvy, v nichž se čeština ocitala, a že současné sebevědomí na úrovni češtiny je výsledkem obdivuhodného úsilí minulých generací. Zde nemá autor na mysli ani tak jednostranně kvalitu české právní terminologie, ale kvalitu a půvab české řeči obecně. Bylo by dobré, aby si čtenář uvědomil, že je to i zásluha Leopolda Heyrovského, že na odborné právní úrovni má čeština tak kvalitní standard.

III.

Musíme se však v našich úvahách vrátit do reality 16. století. Opět, zdůrazňujeme, že nám nejde jen o lingvisticko-historické zkoumání, ale toto století nelze přejít mlčením. Je to totiž „zlaté období“ českého jazyka, a to jak z hlediska čistě literárního, tak z hlediska

⁴ FORST, V. (ed.). *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. Díl 2 (H–L, Dodatky k LČL I, A–G)*. Praha: Academia, 1993, heslo „Klaret“, s. 695–697. Mistr Klaret (zvaný též Bartholomaeus de Solencia dictus Claretus – Bartoloměj z Chlumce) žil v letech 1320(?)–1370(?).

⁵ MARVAN, c. d., s. 153. Vnitřní citace je z díla HAVRÁNEK, B. *Vývoj spisovného jazyka českého. In: Československá vlastivěda, řada II., Spisovný jazyk český a slovenský*, Praha: Sfinx, B. Janda, 1936.

⁶ *Tamtéž*, s. 192.

⁷ HJELMSLEV, L. *O základech teorie jazyka*. Praha: Academia, 1972, s. 7.

odborné terminologie české, nakolik jsme s to tento aspekt po staletích posoudit do detailu. Vždyť jenom působení Daniela Adama z Veleslavína je všeobecně známé a hodné úcty.⁸

Předně, po gramatických reformách Mistra Jana Husa jde o období, kdy se objevují ne snad první, ale zcela zásadně vlivné snahy o stabilizaci české gramatiky. Máme zde na mysli především dílo Jana Blahoslava,⁹ biskupa Jednoty bratrské, z roku 1571. Jeho *Grammatica*, je práce velmi důležitá a měla vliv na mnoho pozdějších generací v češtině smýšlejících učenců. Je to snad nejdůležitější dílo na téma obecné gramatiky češtiny této doby. Pro úplnost však musíme doplnit, že i Jan Blahoslav měl své předchůdce, které v tomto článku – zde s úctou veřejně prohlášenou – musíme přejít.¹⁰

Pokud jde o právní texty, jde o neméně důležité období. Jde totiž o dobu, kdy se připravovala a nakonec publikovala a s královskou (ale i císařskou) sankcí i vstoupila v právní platnost a účinnost jedna z nejdůležitějších kodifikací v dějinách českého práva.¹¹ Bylo to roku 1579. Máme zde na mysli Práva městská království českého Pavla Kristiána z Koldína, řečeného Klatovského.¹² Jde o dílo obdivuhodné, při vědomí toho, že v dané době neexistovalo v českých zemích vyšší právnické vzdělání. Právnická fakulta se po několika letech jistého konfliktu s institucí University Karlovy (od asi r. 1379) snažila separovat od této instituce jako samostatná universita, ale zanikla na počátku husitských válek asi v roce 1419.

„Právnické studium v Praze umlкло na čtvrt tisíciletí.“¹³

Paradoxně je ve stejnou dobu vydán první český překlad Justiniánových Institucí pod názvem „Justiniana císaře Ustanovenie a Naučenie neb Prvniech počátkuov práv městských knihy čtvery“, původně rukopis, chovaný ve Strahovském klášteře.¹⁴ Svědčí to nejenom o úctě, kterou vzdělaná tehdejší společnost chovala vůči římskému právu jako takovému, ale i o téměř úporné snaze domoci se zpět intelektuální úrovni, která této společnosti byla z historických příčin odepřena.

IV.

Dostali jsme se však do období, kdy se český jazyk (potažmo celá společnost, která se s českým jazykovým prostředím ztotožňuje), ocitá v defenzivě. Již první jazykový zákon, přijatý generálním sněmem zemí Koruny české, který se týká postavení českého jazyka vůči jiným jazykům z roku 1615 (v úvahu připadají pouze němčina a latina; v reálném

⁸ Daniel Adam z Veleslavína žil v letech 1546–1599 a ve svém samostatném působení v tiskárně, původně Jiřího Melantricha (Rožďalovského) z Aventina (1511–1580), vydal během 14 let asi „80 větších děl z tak rozmanitých oborů, jako je lékařství a přírodní vědy, právo, historie, náboženství a hudba (jako jeden z prvních tisků i noty)“. Citováno z MARVAN, *c. d.*, s. 228.

⁹ Jan Blahoslav Přerovský žil v letech 1523–1571. Viz MARVAN, *c. d.*, s. 209–210.

¹⁰ MARVAN, *c. d.*, s. 208 a násl.

¹¹ Sankcí ze strany císaře a krále Rudolfa II.

¹² Pavel Kristián z Koldína, řečený Klatovský žil v letech 1530–1589.

¹³ KEJŘ, J. *Dějiny pražské právnické univerzity*. Praha: Karolinum, 1995, s. 107.

¹⁴ *Justiniana císaře Ustanovenie a naučenie neb Prvniech počátkuov práv městských knihy čtvery (D. Justiniani Institutionum libri quattor)*. Praha: Jednota právnická, 1867, předmluva, s. III. Původní rukopis z r. 1562 má literaci *Justiniana císaře Ustanowenie a Naučenie neb Prwniech počátkuow práv městských knihy čtvery*. Viz *Tamtéž*.

Ny Frantissef prvni,
z Boží milosti Cýsar Ra-
kauský; Král Bheršký a Český;
Arcykniže Rakauské, rc. rc.

Bvažugjee, že zákonové měst-
stj, aby měšťkanům auplné vpo-
kogenj o vbezpečené požjwánj ge-
gich prywátnjch práw se opatři-
lo, negen podle wsseobecných zá-
kladnjch prawidel sprawedlnosti,
ale y podle obzwláštjnich stow-

2

životě – s výjimkou církve a univerzitní úrovně – pouze ten první zmiňovaný), svědčí o defenzivní situaci, v níž se českojazyčná společnost i v politické úrovni tehdy ocitla.¹⁵

Přes výše uvedené, formulační postoj uvedeného zákona je dosti příkrý: „Kdož by kdokoliv ten a takový byl, jsa obyvatel tohoto království, jazykem českým, umějíc jej, mluviti nechtěl a jiné též od mluvení českého odrazoval, aby v zemi trpín nebyl, nýbrž v půl létě pořád zběhlém ven ze země se vystěhovati povinen byl. A pokudž by toho neučinil, tehdy aby jako rušitel obecného dobrého dále žádných práv a svobod království tohoto užívati nemohl.

A poněvadž se také vyhledalo a našlo, že v některých místech zde v království českém, zvláště v městech pražských, německého národu lidé obcí německou se jmenují, ježto v království tomto českém o žádné jiné obci mimo obec českou se neví, a od JMC, tak od Jich milostí slavné a svaté paměti předákův JMC jakožto králův českých nikdá vysazena, dopuštěna nebyla a není ani zřízení zemském a právích království českého žádné zmínky o obci německé se nenachází, protož na tom jsou všickni ti stavové snesli, aby toho na budoucí časy nikoli nebývalo a nějaká obec nová v království tomto zvláštní německá se jmenovala.“¹⁶

Defenzivní postavení však nic nemění na té *affectio*, již lidé zřejmě k českému jazyku chovali. Nic na tom nemění ani fakt, že němčina postupně přebírá roli nejenom oficiálního jazyka, ale i jazyka „vyšších“ vrstev a v pozdější interpretaci půjde i o „germanizaci“. V běžném životě se čeština udržovala, podle mínění autora tohoto článku, na běžné komunikační úrovni. Pokud měla překročit onu „selskou“ rovinu, pak šlo asi o dvojí rovinu. Buď se jednalo o rovinu náboženskou, kdy kněz neměl jinou možnost, než komunikovat s věřícími v jejich jazyce (tedy českém).¹⁷ Anebo šlo o ryze praktické záležitosti, typu správy panských lesů, kdy výkonní pracovníci prostě s vlastníky komunikovali česky. V obou případech byla „vyšší“ společnost nucena brát na zřetel fakt, že existuje onen „ponorný proud“ kolektivního vnímání rodného jazyka.

Ve stejnou dobu se objevuje další, velmi výrazný projev onoho „ponorného proudu“, totiž postupně se zvětšující zájem o kultivaci českého jazyka. Za všechny můžeme zmínit dílo Václava Jana Rosy,¹⁸ jenž připravil jednak mluvnici českého jazyka, tak i slovník jazyka českého.¹⁹

A ocitáme se již v kontextu probouzejícího se národního obrození. František Martin Pelcl je považován za „hraniční signál“ „loučení se s minulostí“.²⁰ Jeho postoj k jazykové (a implicitně i národnostní) problematice je zřejmý a vlastně zřetelně sebevědomý. Posun

¹⁵ Ponecháváme stranou osobnost světového významu, Jana Amose Komenského (1592–1670). Věnovat se jeho životu a působení by mnohonásobně překročilo možnosti tohoto článku. V této souvislosti jsme si vědomi i dalšího rozměru otevřené problematiky, tj. role konfliktu mezi katolicismem a protestantismem při formování českého sebevědomění – problém, který nemá jednoznačné řešení.

¹⁶ Podle STICH, A. *Jazykověda – věc veřejná*. Praha: NLN, 2004, s. 220–221. STICH, A. Kopací míč Jungmann, *Literární noviny*, 28. 8. 1996.

¹⁷ Viz např. kázání Ondřeje Františka Jakuba de Waldt (1683–1752), publikované novodobě v roce 1938 (WALDT, O. F. *Boěmici praeconium idiomatis. / Chvála českého jazyka*. Praha: Václav Pour, 1938.). Ono to ale nakonec – konkrétně v tomto případě – dopadlo tak, že de Waldt údajně odmítl komunikovat německy i s vlastní schwarzenberskou vrchností.

¹⁸ Václav Jan Rosa žil v letech 1631–1689.

¹⁹ MARVAN, c. d., s. 288 a násl.

²⁰ František Martin Pelcl žil v letech 1734–1801.

k národnímu a jazykovému sebeuvědomění je v jeho díle a obecně v jeho působení velmi čitelný.²¹ Stejně tak lze uvést i postřeh obecnější povahy, totiž, „že i z toho nejmasivnějšího dláždění vyrůstá ve spárách živá, zelená tráva, jak o tom psal Lev Tolstoj“.²²

Součástí těchto snah je i standardizace českého pravopisu, což je široký problém, ohledně kterého musí – alespoň v době, o které hovoříme – dojít ke konsensu na co nejširší úrovni. To není jednoduché, pokud v intelektuální společnosti rozvíjejí se souběžně dva myšlenkové proudy – jeden „tradicionalistický“, snažící se prosazovat historicky hodnotné autorské počiny, druhý „modernistický“, snažící se prosazovat minimálně na formulační úrovni díla, která, tak říkajíc, „jdou s dobou“.²³ „Pravopis opravdu není jen jakási technologická soustava dohodnutých zásad a pokynů, jak graficky zaznamenat mluvenou řeč [...] pravopis je primárně záležitost funkční.“²⁴

V.

Při pohledu na češtinu ve smyslu specificky právního jazyka, musíme konstatovat, že – zdá se – do značné míry spíše „tápe v prostoru“. Tím, že byla po Bílé hoře vytlačena z úředního užívání, zpomalil se nebo snad i zastavil, její přirozený vývoj. Logicky tedy bylo zapotřebí najít shodu na novodobém právním názvosloví. V tomto ohledu měla právní čeština evidentní zpoždění, oproti jiným formám českého vyjadřování, tedy beletrii, poesii, ale i jiným odborným oborům, které neměly nutně vysloveně úřední povahu (např. výše zmíněná lesní správa). A jestliže se v obecné rovině střetávaly proudy tradicionalistické a modernistické, tak to pro právní jazyk platí dvojnásob.

Situace je pro českou právní kulturu o to napjatější, že je nutné převádět do češtiny relativně moderní právní předpisy konce 18. a počátku 19. století v situaci, kdy sama čeština není jazykově dostatečně stabilizována, takže převody z původních německých úředních textů nejsou zcela jednoduché. Příkladem budiž třeba česká verze trestního řádu z roku 1781, kde je převod do češtiny relativně srozumitelný – přijmeme-li nám trochu vzdálené novogotické písmo (frakturu).²⁵

Jiný, a snad ještě více markantní případ zvláštního převodu textu z němčiny do češtiny je první překlad Všeobecného zákoníku občanského (*Allgemeines Gesetzbuch – ABGB*) z roku 1811, který vyšel v češtině poprvé pod názvem „Kniha všeobecných zákonů městských“.²⁶ Je to o to paradoxnější, že uvozovací patent k tomuto důležitému právnímu předpisu má dvě ustanovení (I. a X.),²⁷ týkající se použití srozumitelného jazyka. Pro úplnost doplníme ještě moderní překlad obou ustanovení:²⁸

²¹ MARVAN, c. d., s. 304–305.

²² STICH, c. d., s. 18. STICH, A. Ať žije český furor orthographicus, *Literární noviny*, 13. 9. 1990.

²³ Podle: MARVAN, c. d., s. 305.

²⁴ STICH, c. d., s. 57. STICH, A. Do kolečka dokola – o tom českém pravopisu, *Literární noviny*, 7. 1. 1993.

²⁵ HLAVÁČEK, I. – KAŠPAR, J. – NOVÝ, R. *Vademecum pomocných věd historických*. Praha: Svoboda, 1988, s. 74.

²⁶ Uvádí se někdy, že v dané době neměla čeština výraz „občan“. Nabízí se spíše vysvětlení, že v době napoleonských válek a vlastně dozvuků Velké francouzské revoluce by výraz „občan“ mohl mít politicky nevhodné konotace.

²⁷ Císařský patent z 1. června 1811, č. 946 Sb. z. s.

²⁸ ROUČEK, F. – SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl I*. Praha: V. Linhart, 1935, s. 38. Nutno doplnit, že existovaly různé další překlady těchto ustanovení.

„I. Uváživše, že občanské zákony, mají-li občanům zjednati klid co do bezpečného požívání jejich soukromých práv, mají býti netoliko podle všeobecných zásad spravedlnosti, nýbrž i podle zvláštních poměrů obyvatelů určeny, v jazyku jim srozumitelném vyhlášeny a řádnou sbírkou ve stálé paměti zachovány, pečovali jsme od počátku svého panování neustále o to, aby úplný domácí občanský zákoník, jehož sestavení již naši předkové usnesli a započali, byl dokonán.

X. Zároveň prohlašujeme tento německý text zákoníka za původní, podle něhož posuzovány buďtež překlady v různých zemských jazycích našich provincií pořízené.“

Tlak na vytvoření jednotné právní terminologie je tedy pochopitelný.

VI.

Jeden z prvních průkopníků české právní terminologie počátku 19. století byl Josef Vladimír Pelikán.²⁹ Prakticky celý život se potýkal s životní nejistotou, umocněnou jeho politickou angažovaností v českém národním hnutí v rámci rakouské monarchie, zvláště pak v revolučních letech 1848–1849. Jeho české vlastenectví, které se projevovalo rozličným způsobem (redigování periodik, divadelní aktivity apod.), byly zejména v dobách Bachova absolutismu v 50. letech 19. století skutečně problematické a podle všeho blokovaly Pelikánovi cestu k lepšímu živobytí. A to i přes fakt, že byl ve velmi blízkém vztahu s Antonínem Rybičkou,³⁰ vyšším soudním úředníkem (a v závěru života i dvorní rada) ve Vídni. Je zaznamenáno Rybičkovy vyjádření adresované Pelikánovi:

„Stran dopisů českých, Vašnostem z Hradce Kr. zpět vrácených, musím co nejdůtklivěji Vašnosti poprositi, abyste nyní alespoň ničehož nezačínal u věci té, a raději od všelikého dopisování v jazyku českém upustil, neboť by se to zde považovalo za neposlušnost, vzdorování atd.“³¹

Přesto se však Pelikán zapojil do národních snah o modernizaci právní terminologie. Již v roce 1831 sestavil práci „Navržení právnické české terminologie“, publikované v Časopise Českého musea (pod dohledem Františka Palackého). Pelikán vcelku věcně konstatuje tristní stav české právnické terminologie, ohledně její modernizace se v dané době prakticky nic nedělo. Sám konstatoval, že „k jakému zmatku se u nás pracuje bez všeobecného národního slovníka“.³² Sám pak oslovil přední osobnosti českého vlasteneckého života, aby spolupracovaly na tvorbě českého právnického názvosloví. Práce však zůstala nedokončena v době, kdy nebylo možno dojít mezi zúčastněnými k potřebnému konsensu. Sám se ale např. podívoval nad tím, proč první překlad titulu Všeobecného občanského zákoníku zněl „Kniha všeobecných zákonů městských“ (viz výše).³³

V dalším svém snažení byl postaven do obtížné situace v důsledku Bachovského absolutismu po potlačení revolucí roku 1848. Překlady vlastně jakýchkoli právních předpisů do národního jazyka s sebou nesly příchut' protistátních aktivit. A tento postoj převažoval

²⁹ Josef Vladimír Pelikán žil v letech 1808–1876.

³⁰ Antonín Rybička žil v letech 1812–1899.

³¹ Podle PEŠEK, J. Josef Vladimír Pelikán, průkopník české terminologie právnické. *Sborník věd právních a státních*, 1917, roč. 17, s. 65. Také ostatní informace o životě Josefa Vladimíra Pelikána zde obsažené, jsou převzaty z citovaného článku.

³² *Tamtéž*, s. 67.

³³ *Tamtéž*, s. 69.

INSTITUTE
ŘÍMSKÉHO PRÁVA

vykládá

Dr. Leopold Heyrovský,
professor římského práva při c. k. české universitě pražské.

V PRAZE.
Tiskem a nákladem J. OTTY.
1888.

Úvodní strana knihy, HEYROVSKÝ, L. *Institute římského práva*, Praha: J. Otto, 1888.

ohledně modernějšího překladu Všeobecného zákoníku občanského vlastně navzdory výše zmiňovaným ustanovením uvozacího patentu z roku 1811.

Přesto se v uvedené dobu Pelikán, ve spolupráci s dalšími podílel na přípravě revidovaného českého překladu občanského zákoníku. Ale i přes uvolnění politické situace v roce 1860 se situace zcela hned nezlepšila: jeho snad nejbližší přítel a spolupracovník, Alois Vojtěch Šembera mu v témže roce psal,³⁴ že „od nového roku žádných zákonů v jazycích zemských se nevyhlašuje“.³⁵ To samozřejmě bylo spojeno i s existenčními těžkostmi. Nicméně, o rok později přeci jenom revidované znění občanského zákoníku vyšlo a Pelikán se vděčně ujal role distributora jednotlivých částí čerstvě publikovaného předpisu.

S nástupem 70. let 19. století se však Pelikánovi rychle horšil zdravotní stav a v roce 1876 zemřel. Lze-li shrnout jeho životní příběh, byla mu vyměřena doba velmi nesnadná a jeho snahy vyžadovaly o mnoho více úsilí, než bylo zřejmé na jejich výsledku.

VII.

Leopold Heyrovský měl oproti Pelikánovi větší štěstí.³⁶ Jeho doba byla již otevřenější (byť politické a nacionální problémy přetrvávaly). Po studiích na Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze a po navazujících pobytech v Německu stal se docentem na univerzitě v Praze a při jejím rozdělení přešel na českou část, kde vyučoval římské právo. Ihned začal pracovat na první české učebnici římského práva, která vyšla v prvním vydání r. 1888.

Postavení římského práva v tehdejšímu schématu výuky bylo velmi silné. První česky psaná učebnice měla tedy nejenom význam propedeutický, ale jejím prostřednictvím se česká právní terminologie soukromého práva vstřípila celým generacím budoucích právníků. Nutno dodat, že učebnice byla koncipována se zcela zřejmým ovlivněním Heyrovského zkušenostmi ze studií v Německu, a že byla postupně upravována pro jednotlivá další vydání (poslední, sedmé, vyšlo posmrtně r. 1929).³⁷

V době, kdy Leopold Heyrovský působil na univerzitě, a kdy ony generace právníků používaly jeho učebnici, byla od dob Pelikánových dostatečně vzdálena, takže celkové přijetí používané soukromoprávní terminologie bylo asi méně problematické než v dobách dřívějších. Od té doby došlo samozřejmě k některým terminologickým posunům, ale v zásadních věcech je systém používán dodnes. Příkladem budiž následující formulace, týkající se stěžejního institutu soukromého práva:

1. Heyrovský (1888, 1. vydání):³⁸

Právo vlastnické (*dominium, proprietas*) jest všeobecné právní panství nad věcí. (§ 57, s. 169)

2. Heyrovský (1921, 5. vydání):³⁹

Právo vlastnické (*dominium, proprietas*) neboli vlastnictví jest všeobecné právní panství nad věcí. (§ 75, s. 180)

³⁴ Alois Vojtěch Šembera žil v letech 1807–1882.

³⁵ PEŠEK J. c. d., s. 79.

³⁶ Leopold Heyrovský žil v letech 1852–1924.

³⁷ Pro životopisný medailon Leopolda Heyrovského viz SKŘEJPKOVÁ, P. – SOUKUP, L. *Antologie české právní vědy (2. polovina 19. století až 30. léta století 20.)*. Praha: Karolinum, 1993, s. 62–68.

³⁸ HEYROVSKÝ, L. *Institute římského práva*. Praha: J. Otto, 1888.

³⁹ HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Praha: J. Otto, 1921.

3. Sommer (1935):⁴⁰

Vlastnictví (*dominium, proprietas*) v římském pojetí jest všeobecné právní panství nad věcí. (§ 103, s. 189)

4. Kincl, Urfus, Skřejpek (1995):⁴¹

Vlastnictví je právní panství; je všeobecné, přímé a výlučné, jeho předmětem jsou věci hmotné. (odst. 258, s. 153).

Závěr

Cesta k vytvoření obecně přijímané soukromoprávní terminologii v češtině byla dlouhá a ne zcela jednoduchá. Souvisí to pochopitelně s politickým vývojem jak vnitrostátním, tak mezinárodním. Situace ve střední Evropě se v průběhu staletí měnila a s tím se měnilo i postavení českých zemí. Jestli můžeme konstatovat, že až do třicetileté války se čeština vyvíjela relativně srozumitelně, výsledky této války, resp. průběh války po Bílé hoře tento vývoj zpomalil a češtinu odsunul z veřejného života. To se samozřejmě projevilo na tvorbě odborné terminologie právní. V našem putování jsme prošli několik staletí a snad jsme získali povědomí o nelehké situaci, s níž se čeština potýkala v době počátků industriální a v průběhu národní emancipace v 19. století. Osobnost Leopolda Heyrovského se objevuje na scéně v závěru tohoto století a v počátcích století 20. Je to doba, která může vytěžit maximum z jeho autority vysokoškolského profesora, ale též z přirozené autority římského práva jako systému, který předurčuje strukturu moderního římského práva.

⁴⁰ SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové*. Praha: [nákl. vl.], 1935.

⁴¹ KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*, Praha: C. H. Beck, 1995.